

Monika Szafrńska

Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kollątaja w Krakowie

**UBANKOWIENIE WIEJSKICH GOSPODARSTW DOMOWYCH
(NA PRZYKŁADZIE MAŁOPOLSKI)***

*THE USE OF BANKING SERVICES BY RURAL HOUSEHOLDS
(ON THE EXAMPLE OF THE MALOPOLSKA REGION)*

Słowa kluczowe: wskaźnik ubankowienia, rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy, wiejskie gospodarstwa domowe

Key words: indicator of the use of banking services, savings and clearing account, rural households

Synopsis. Scharakteryzowano stopień ubankowienia wiejskich gospodarstw domowych w Małopolsce oraz określono czynniki determinujące i różnicujące poziom ubankowienia. Jak wynika z przeprowadzonej analizy, wskaźnik ubankowienia dla badanej grupy wyniósł 75%. Z konta indywidualnego najczęściej korzystały osoby w wieku 35-54 lat, z wykształceniem wyższym, osoby mające stałą pracę oraz zamieszkałe w gospodarstwach domowych, w których dochód netto na osobę wynosił powyżej 1500 zł.

Wstęp

Rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy (ROR) zwany potocznie kontem osobistym jest najbardziej popularnym typem konta bankowego dla osób fizycznych. Jest to podstawowy produkt finansowy, ponieważ jest on punktem wyjścia do korzystania z innych usług bankowych, z takich jak: polecenie przelewu, polecenie zapłaty, karty płatniczej i kredytu.

Posiadanie konta wiąże się z wieloma korzyściami dla jego posiadacza. Do zalet należą: szybkość i bezpieczeństwo dokonywania transakcji, wygoda i oszczędność czasu i dochód z utrzymywania zwiększonych środków na rachunku. Posiadacz ROR-u ma również możliwość skorzystania z różnorodnych linii kredytowych i debetów. W przypadku dostępu do bankowości internetowej, właściciel rachunku może regulować swoje płatności z każdego miejsca i o każdej porze dnia.

Jak wynika z danych NBP, prawie 1/4 polskiego społeczeństwa nie ma konta, kolejną część wykorzystuje rachunek nieaktywnie. Jest to konsekwencją przyzwyczajenia Polaków do płatności gotówkowych, negatywnego popytu do instytucji finansowych, a także nierównomiernego dostępu do placówek bankowych, zwłaszcza na obszarach wiejskich. Wprawdzie stopień ubankowienia Polaków na obszarach niezurbanizowanych w latach 2006-2009 znacznie wzrósł (z poziomu 38% w 1996 roku do 72% w 2009 roku), polska wieś nadal charakteryzuje się najniższym wskaźnikiem ubankowienia [Strategia rozwoju... 2009].

Metodyka badań

Celem opracowania jest ocena stopnia korzystania z usług bankowych przez wiejskie gospodarstwa domowe oraz identyfikacja czynników go warunkujących i różnicujących. Wysoki stopień ubankowienia gospodarstw domowych, oprócz korzyści indywidualnych przynosi także korzyści o charakterze gospodarczym, w postaci wzrostu poziomu obrotu bezgotówkowego. To umożliwia obniżenie kosztów wynikających z emisji i obsługi pieniądza, sprzyja rozwojowi usług bankowych, ogranicza straty związane z przestępstwami gotówkowymi, a także poprawia wygodę dokonywania rozliczeń we wszystkich strefach życia gospodarczego oraz społecznego [Strategia rozwoju... 2009].

* Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2009-2011 jako projekt badawczy.

Podstawowym źródłem danych wykorzystanych do analizy i wnioskowania były informacje pierwotne pochodzące z badań własnych. Badania przeprowadzono w ramach projektu badawczego, własnego „Czynniki determinujące poziom wiedzy finansowej mieszkańców obszarów wiejskich na przykładzie Małopolski”. Otrzymane wyniki uzyskano w badaniach pilotażowych. Zastosowano technikę wywiadu kierowanego z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Badania przeprowadzono w IV kwartale 2009 roku, na grupie 100 losowo wybranych wiejskich gospodarstw domowych, funkcjonujących w województwie małopolskim. Definicję wiejskiego gospodarstwa domowego przyjęto za Żelazną [2000]: „wiejskie gospodarstwo domowe to gospodarstwo zlokalizowane na terenie jednostki administracyjnej typu wiejskiego (...). Do grupy wiejskich gospodarstw domowych zalicza się gospodarstwa ludności utrzymującej się głównie z pracy w rolnictwie, ludności dla której rolnictwo jest dodatkowym źródłem dochodów, osób utrzymujących się z pracy najemnej w gospodarce społecznej i nieuspołecznionej oraz osób pracujących na własny rachunek, a także emerytów i rencistów”.

Głównymi kryteriami podziału populacji były: płeć, wiek i wykształcenie respondentów, wielkość gospodarstwa domowego, dochód netto na osobę w gospodarstwie, główne źródło dochodów badanego gospodarstwa oraz stan infrastruktury finansowej w miejscowości, w której funkcjonowało gospodarstwo domowe.

Do oceny stopnia ubankowienia gospodarstw wiejskich wykorzystano wskaźnik ubankowienia według Kozłińskiego [2009] (osoby, które posiadają lub współposiadają ROR w banku lub spółdzielczej kasie oszczędnościowo- kredytowej).

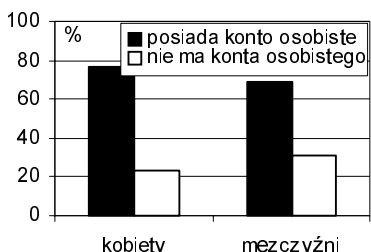
Czynniki determinujące poziom ubankowienia wiejskich gospodarstw domowych w Małopolsce

W badaniach uczestniczyło 48 kobiet oraz 52 mężczyzn. Wśród badanej populacji dominowały osoby w wieku 25-44 lat. Najliczniejszą grupę respondentów stanowiły osoby z wykształceniem średnim. Prawie 1/3 analizowanych gospodarstw domowych to gospodarstwa czteroosobowe. Nieco mniej (27%) stanowiły rodziny wieloosobowe (powyżej czterech osób). Głównym źródłem dochodów była praca najemna. Gospodarstwa domowe rencistów i emerytów stanowiły 13%, natomiast rolników 12%. Miesięczny dochód netto w przeliczeniu na osobę w gospodarstwie domowym, w przypadku 33% respondentów mieścił się w przedziale 501-1000 zł. Większość respondentów oceniała swoją sytuację materialną jako przeciętną. Pod względem takich cech, jak: wiek, wykształcenie, liczba osób w gospodarstwie domowym badana próba była zbieżna ze strukturą mieszkańców obszarów wiejskich w Małopolsce [Rocznik Statystyczny... 2009].

Jak wynika z przeprowadzonych badań, prawie 75% respondentów miało dostęp do własnego lub wspólnego konta osobistego (ROR-u) w banku lub SKOK-u. Otrzymane wyniki są porównywalne z wynikami badań przeprowadzonymi przez NBP w 2009 [Strategia rozwoju... 2009].

Ważnym czynnikiem różnicującym zachowania konsumentów na rynku jest płeć. Jak wynika z przeprowadzonej analizy (rys. 1), kobiety charakteryzują się wyższym współczynnikiem ubankowienia (77%), w porównaniu z mężczyznami (69%). Wynikało to z faktu, iż w badanych gospodarstwach podstawowym źródłem dochodów kobiet była praca najemna, co determinowało posiadanie rachunku osobistego (np. zalecenie pracodawcy).

Poziom ubankowienia gospodarstw domowych zależy od wielu czynników, jednym z nich jest wiek. Jak wynika z danych na rysunek 2, najwyższym poziomem ubankowienia charakteryzowali się respondenci w wieku 35-54 lat, najniższym – osoby najstarsze. W grupie wiekowej 55-64 lat tylko 60% respondentów miało rachunek indywidualny, natomiast powyżej 65 roku życia żaden z badanych nie był właścicielem konta. Osoby te już nie pracują zawodowo, nie prowadzą gospodarstwa rolnego, zatem nikt nie nakłada na nich obowiązku posiadania rachunku bankowego. Poza tym, osoby te są przyzwyczajone do usług pocztowych (np. płatności za rachunki, otrzymywanie renty/emerytury przekazem pocztowym). Kolejną, najmniej ubankowaną grupą społeczną byli respondenci najmłodsi, które jeszcze się uczą i nie mają stałych dochodów, w związku z tym nie odczuwają potrzeby posiadania rachunku osobistego.

Rysunek 1. Ubankowienie respondentów w zależności od płci

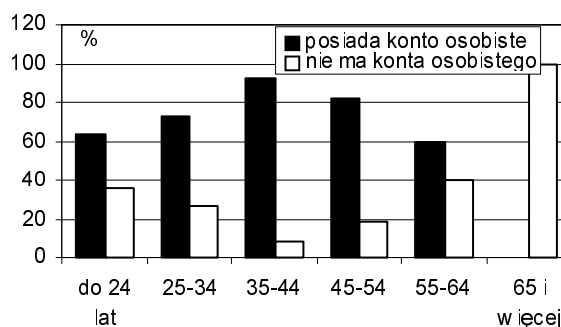
Źródło: opracowanie własne.

Następnym determinantem, decydującym o poziomie ubankowienia jest wykształcenie. Czynniki ten ma szczególne znaczenie na rynku usług finansowych, ponieważ korzystnie z większości usług wymaga dużej wiedzy. Konsumenci z wyższym wykształceniem sami potrafią określić korzyści wynikające z korzystania z konta indywidualnego. Jak wynika z danych na rysunku 3, wraz z poziomem wykształcenia wzrasta udział osób, które mają konto. Zależność taką potwierdzają również rezultaty badań NBP [Kozłowski 2009]. W badanej próbie, osoby, które nie posiadały konta to respondenci z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym. Najczęściej były to osoby powyżej 65 roku życia.

Badana grupa respondentów charakteryzuje się wysokim współczynnikiem ubankowienia, jednak pomimo posiadania rachunku, korzysta z niego w niewielkim zakresie. Prawie 20% respondentów nie wykorzystuje ROR-u aktywnie do codziennego zarządzania finansami osobistymi (przelewy, opłaty za rachunki i kontrola wydatków). Jedyną funkcją, z której korzystają, to wypłata pieniędzy. Bardziej mobilną grupą są tutaj osoby korzystające z bankowości internetowej. Jak wynika z przeprowadzonych badań, prawie 58% respondentów posiadających ROR korzystała z tej wygodnej formy kontaktu z bankiem. Były to najczęściej osoby w wieku 25-34 lat (73%), legitymujące się wykształceniem wyższym (84%) oraz gospodarstwa domowe, w których dochód netto na osobę wynosił od 1001 do 2000 zł (60%).

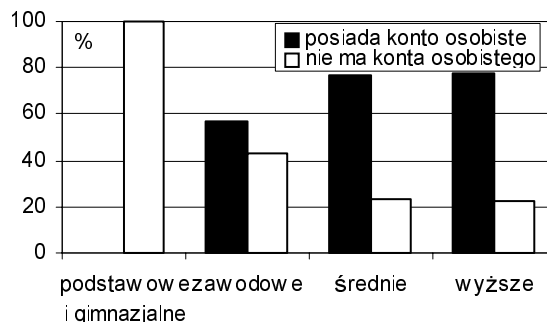
Istotnym czynnikiem wpływającym na poziom ubankowienia jest dochód. W Polsce w latach 2006-2009, stopień ubankowienia najszybciej wzrósł wśród osób o najniższych dochodach i w 2009 roku wynosił 63%. Grupą, która cechowała się najwyższym współczynnikiem

ubankowienia były osoby uzyskujące najwyższy dochód [Strategia rozwoju... 2009]. Podobną zależność zaobserwowano w przeprowadzonych badaniach, jednakże różnice w poziomie ubankowienia pomiędzy poszczególnymi przedziałami dochodowymi wynosiły prawie 65%. Respondenci o najniższych dochodach cechowali się współczynnikiem na poziomie 36%, natomiast w grupie najlepiej zarabiających wynosił 100%. Polaryzacja wynikała z faktu, iż osoby o najniższych dochodach to emeryci, renciści i bezrobotni, którzy nie odczuwają potrzeby korzystania z rachunku, co więcej z faktem posiadania rachunku łączą głównie z koszty.

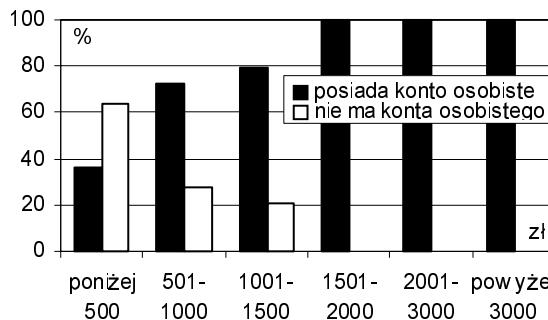
Rysunek 2. Ubankowanie respondentów w zależności od wieku

Źródło: opracowanie własne.

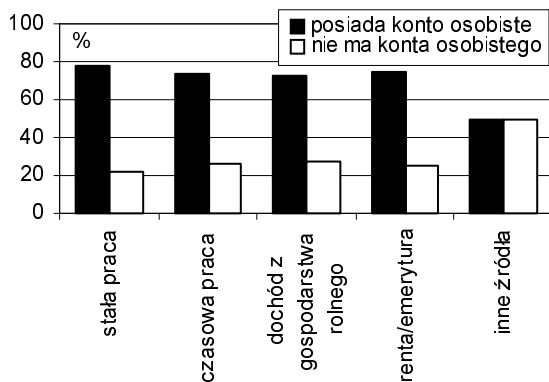
Rysunek 3. Ubankowanie respondentów w zależności od wykształcenia

Źródło: opracowanie własne.

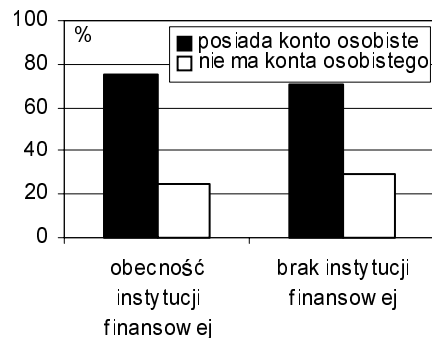

Rysunek 4. Ubankowanie respondentów w zależności od dochodów (przeciętny, miesięczny dochód netto na osobę w gospodarstwie domowym [zł])

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 5. Ubankowienie respondentów w zależności od głównego źródła dochodów
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 6. Ubankowienie respondentów w zależności od występowania instytucji finansowej w miejscu zamieszkania respondentów
Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 7. Motywy nieposiadania rachunku indywidualnego
Źródło: opracowanie własne.

Jak wynika z danych na rysunku 5, poziom ubankowienia, oprócz wysokości dochodu respondentów, zależy również od źródeł dochodów w gospodarstwie domowym. Najwyższym współczynnikiem ubankowienia cechują się osoby, które prowadzą własną działalność (są to zazwyczaj osoby bardziej aktywne na rynku, chętniej korzystające z usług banków) oraz posiadające stałą pracę (założenie konta to najczęściej zalecenie pracodawcy). Najniższe wartości zaobserwowano w grupie rolników oraz osób, które korzystają z różnego rodzaju zasiłków i otrzymują pomoc finansową od innych osób (np. rodzina za granicą, rodzice). Dla tej grupy respondentów utrzymywanie konta jest dodatkowym wydatkiem, stąd niższe wartości współczynnika ubankowienia.

Kolejnym czynnikiem decydującym o poziomie ubankowienia mieszkańców obszarów wiejskich jest poziom infrastruktury bankowej. Konsumenci mieszkający w większych miejscowościach lub bliżej ośrodków miejskich mają większy dostęp do instytucji finansowych. Mają więcej możliwości wyboru banku niż osoby, zamieszkujące miejscowości, w których nie ma żadnej instytucji finansowej w promieniu wielu kilometrów. Przeprowadzone badania potwierdzają tę zależność, jednak różnice w poziomie ubankowienia są tylko kilkuprocentowe. Współczynnik ubankowienia dla gospodarstw domowych funkcjonujących w miejscowościach, w których znajdowała się przynajmniej jedna instytucja finansowa (bank, SKOK) wynosił 75%, natomiast w przypadku osób, które mieszkają w wioskach gdzie nie było żadnej instytucji finansowej, omawiany współczynnik wynosił 71%.

Potencjalny klient banku starając się otworzyć rachunek oszczędnościowo-rozliczeniowy może napotkać ograniczenia zewnętrzne (instytucja finansowa nie chce założyć z różnych powodów klientowi rachunku) oraz ograniczenia wewnętrzne (dobrowolna rezygnacja klienta, niezależna od instytucji finansowej tzw. samowykluczenie). Określenie potrzeb klientów oraz poznanie ich wewnętrznych ograniczeń ułatwia podejmowanie właściwych decyzji przez instytucje finansowe oraz podmioty odpowiedzialne za poziom ubankowienia społeczeństwa.

Wyniki przeprowadzonej analizy sugerują, że prawie 65% respondentów nie mających ROR-u wskazała na brak takiej potrzeby. Otrzymane rezultaty są zbieżne z wynikami uzyskanymi przez NBP, w których ten czynnik również wskazywany był najczęściej [Kozłowski 2009]. Niespełna 20% badanych twierdziło, że generalnie nie korzysta z usług banków. Kolejną destymulantą były koszty związane z prowadzeniem rachunku (9%). Mniejsze znaczenie miał wiek respondentów (jestem za młody/za stary) oraz brak zaufania do instytucji finansowej.

Posumowanie

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, z konta indywidualnego najczęściej korzystają osoby w wieku 35-54 lat, z wykształceniem wyższym, osoby mające stałą pracę oraz zamieszkałe w gospodarstwach domowych o dochodzie netto na osobę w gospodarstwie powyżej 1500 zł.

Natomiast, najniższym współczynnikiem ubankowienia charakteryzowały się osoby najstarsze, z wykształceniem podstawowym i gimnazjalnym, gospodarstwa domowe o dochodzie netto na 1 osobę w gospodarstwie poniżej 500 zł oraz bezrobotni. To właśnie do tej grupy powinny być skierowane atrakcyjne oferty promocyjne banków oraz tworzone specjalne produkty bankowe (bezpłatne lub tanie rachunki, pakiety usług, w których bez względu na liczbę transakcji występuje stała opłata). Pozyskanie nowych klientów przez przedsiębiorstwo bankowe przekłada się bezpośrednio na wyniki finansowe podmiotu, ponieważ jest to grupa potencjalnych klientów, którzy oprócz rachunku indywidualnego, mogą skorzystać również z innych produktów oferowanych przez bank (np. lokat, kredytów i kart).

Należy zwrócić również uwagę na problem czynnego wykorzystania ROR-u do codziennego zarządzania finansami gospodarstwa domowego. W badanej grupie prawie 1/5 respondentów mających konto nie wykorzystywała go aktywnie. W tym celu powinny być prowadzone specjalne akcje edukacyjne dla wybranych grup konsumentów aby podnieść świadomość w zakresie intensywniejszego wykorzystania konta oraz obrotu bezgotówkowego.

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że poziom ubankowienia wiejskich gospodarstw domowych jest zdeterminowany wieloma czynnikami, jak: płeć, wykształcenie, poziom i struktura dochodów w gospodarstwie domowym i poziom nasycenia instytucjami finansowymi. Dlatego działania edukacyjne w zakresie wzrostu liczby osób korzystających z rachunków bankowych, a także zintensyfikowania ich wykorzystania powinny uwzględniać potrzeby i oczekiwania potencjalnych klientów.

Podstawową destymulantą o nie korzystaniu z usług bankowych był brak takiej potrzeby. Instytucje finansowe powinny zagospodarować tych klientów i podjąć działania w kierunku wywołania określonych zachowań, ponieważ indywidualne i społeczne korzyści z ubankowienia społeczeństwa są wymierne.

Summary

The article aims to assess the degree of banking services used by rural households and identification of factors conditioning and diversifying the level of banking services use. The main criteria on which the population division was based included gender, age and education of the respondents, net income per capita in the household, main source of income of the analysed household and the state of financial infrastructure in the locality where the household functioned. The degree of banking services use by rural households was assessed using the indicator of banking services use (persons who are owners of co-owners of savings and clearing accounts (ROR) in a bank or Cooperative Savings and Credit Association).

As results from the conducted analysis, personal accounts are most frequently used by young persons aged between 35 and 54, possessing higher education, persons having permanent jobs and living in households reaching net income per capita over 1500 PLN. On the other hand the lowest indicator of banking services use characterized elderly people, with primary or upper primary education, households with net income per capita below 500 PLN and the unemployed persons.

Literatura

- Koźliński T. 2009: Porównanie wyników badań ubankowienia Polaków przeprowadzonych przez NBP w 2006 i 2009 r. NBP. Departament Systemu Płatniczego, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego. 2009: US w Krakowie, Kraków.
- Strategia rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce na lata 2010-2013 – projekt. 2009: NBP, ZBP, Koalicja na Rzecz Obrotu Bezgotówkowego i Mikropłatności, Warszawa.
- Żelazna K. 2000: Zarządzanie zasobami wiejskich gospodarstw domowych. Wyd. SGGW, Warszawa.

Adres do korespondencji:

dr inż. Monika Szafrąńska
Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
Katedra Agrobiznesu
ul. Mickiewicza 21
30-120 Kraków
tel. (12) 662 43 72
e-mail: mszafranska@ar.krakow.pl